

ЎЗБЕКИСТОННИНГ МАЪНАВИЙ ЮКСАЛИШИДА МУЗЕЙЛАРНИНГ РОЛИ

Файзуллаева Хуршида

Регистон ансамбли гид экскурсаводи
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7337064>

Аннотация: Мазкур мақолада музейларнинг мустақиллик йилларида бой ўтмиш меросимизни ўрганиш, сақлаш ва уни кенг халқ оmmasига тарғиб этиш борасидаги ўрни ва роли ёритилган. Хусусан, музейлар фаолиятини яхшилаш ва такомиллаштиришга қаратилган меъёрий хужжатлар ҳамда мамлакатимизда мавжуд айрим музейлар фаолияти илмий таҳлил этилган.

Калит сўзлар: музей, экспонат, кўргазма, маданият, мерос, тарғибот, сақлаш, маънавият.

Халқимиз қадим замонлардан бери ўз тарихининг шонли саҳифаларига оид ноёб осори атиқаларини асраб-авайлаб келади. Улуғ инсонлар, табаррук алломалар ҳамда халқ қаҳрамонларидан эсдалик бўлиб қолган буюмлар, тарихий манбалар афсоналарга айланиб, авлоддан-авлодга ўтиб келган. Кейинчалик, масалан, темурийлар даврида саройларда, бошқа хазиналарда шундай ноёб буюмларни бир жойга тўплаб, азиз меҳмонларга намойиш этиш одат тусига кира борган. Тарихчиларнинг асарларида ҳазрат Соҳибқирон Амир Темур вафотидан сўнг унинг қурол-аслаҳалари, совғалар ва қатор ҳарбий ўлжалари мақбара ичига қўйилганлиги ҳамда бу нарсалар ҳақида зиёратчиларга сўзлаб берилганлиги қайд этилади. Мақбарага қўйилган ҳар бир буюм нодир тарихий ва маданий ёдгорлик ҳисобланар эди. Мамлакатимиз маданий ҳаётида шу даврдан бошлаб музейлар фаолияти шакллана бошлаган десак бўлади. Бухоро амири Абдул Аҳадхон саройида тарихий буюмларни меҳмонларга намойиш этадиган махсус хоналар бўлган. Бу хоналар “Мозийгоҳ” деб аталиб, том маънода ҳозирги музей тушунчасига тўғри келади. Шунингдек, Хива хони Муҳаммад Раҳимхон Феруз саройида ҳам шундай “Ажойибхона” бўлган.

“Мамлакатимизнинг узоқ уч минг йиллик буюк давлатчилик тарихи шундан далолат берадики, ҳар доим ҳам ўзбек юрти ўзининг бетакрор иқтисодий салоҳияти билан табиий равишда кўпларни ўзига ром этиб келган. Кейинги бир ярим аср мобайнида халқимиз ўзининг беҳисоб иқтисодий-моддий, маданий-маърифий бойликларидан жудо бўлди”. Бироқ, мазкур тазйиқларга, йўқотишларга қарамасдан, ўзбек халқи асл ўзлигини сақлаб қола билганлигига ҳам тарих гувоҳлик беради. Шу

даврларда халқимиз тарихини акс эттирувчи кўплаб ноёб осори атиқаларимиз талон-тарож қилиниб, юртимиздан ташқарига ташиб кетилди. Шўролар даврига келиб музейларимиз коммунистик мафкурани тарғиб этадиган сиёсий ўчоқларга айлантирилди.

Мустақиллик туфайли ўзбек халқи ўз қадини ростлади, унинг халқаро нуфузи кун сайин ортиб бормоқда. Дунё мамлакатларининг турли миллат ва халқларнинг Ўзбекистонга, ўзбек халқига муносабатининг ўзгариши бу – илдизлари асрлар қаърига, кўхна тарихига туташган тақдиримизга бўлган эҳтиромдир.

Ўзбекистоннинг мустақилликка эришиши иқтисодий ва сиёсий ҳаётнинг барча жабҳаларида бўлганидек маданий соҳада, шу жумладан, бой ўтмиш меросимизни ўрганиш, сақлаш ва уни кенг халқ оммасига тарғиб этиш борасида ҳам туб бурилиш ясади. Мустақиллик йилларида диёримизда бунёд этилган турли музейлар шубҳасиз ана шу эзгу ниятларни рўёбга чиқариш борасида муҳим қадам бўлди, десак муболаға қилмаган бўламиз.

Мустақил ватанимизда миллий ўзликни тиклашга алоҳида эътибор берилмоқда. Зеро, бизнинг юрт аждодларининг тарихда кўрсатган буюк хизматларини холис ўрганиш ва тарғиб этиш алоҳида аҳамият касб этади.

Собиқ шўролар даврида фақат «Қизил империя» мафкурасига хизмат қилган музейлар эндиликда миллий ўзликни англашга хизмат қилиб келмоқда. Мустақиллик даврида музейлар ишига алоҳида эътибор берилмоқда. Бунинг бир қанча омиллари бор:

Биринчидан, мустамлакачилик йилларида онгимиздан ўчириб ташланган миллий туйғуларни қайта тиклаш;

Иккинчидан, миллий ғурур, миллий онгни юксалтириш учун унутилган тарихимизни қайта тиклаш;

Учинчидан, аждодлар хурматини жойига қўйиш, ёш авлодни аждодлар номи ва мероси билан фахрланишга ўргатиш, миллий ғурурини юксалтириш, буюк анъаналарнинг давомчиси этиб тарбиялаш;

Тўртинчидан, миллий кадриятларимиз бизга демократик, ҳуқуқий, қудратли Ўзбекистон давлатини барпо этиш учун «Ўзбекистон келажаги буюк давлат» ғоясини рўёбга чиқариш учун керак;

Бешинчидан, миллий кадриятларимиз мамлакатимизнинг жаҳон ҳамжамиятидан муносиб ўрин эгаллаши, келгуси авлодларга озод ва обод Ватан қолдириш учун керак.

Ана шу мақсадлар ҳукумат сиёсий тадбирларида ўз ифодасини топмоқда. 1998 йил 12 январда «Музейлар фаолиятини тубдан яхшилаш

ва такомиллаштириш тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони эълон қилинди. Фармонда асосан Ўзбекистон ҳудудида қадимдан шаклланган музейлар тизимини янада такомиллаштириш, уларнинг халқнинг маънавий-ахлоқий камолотида тутган ўрнини ошириш, музей фондларида сақланиб келаётган халқимизнинг бой тарихини мустақиллигимизнинг одимларини акс эттирувчи, ноёб, нодир экспонатларни авайлаб асраш, ўрганиш, бойитиб бориш, дунёга олиб чиқиш ва тарғиб қилиш, улардан халқимизнинг онгида миллий ғурур ва ифтихор, истиқлол ва Ватанга садоқат туйғуларини кучайтириш йўлида кенг фойдаланиш, музейларнинг замон талабларига мос юқори малакали мутахассислар билан таъминлаш, моддий техника базасини мустаҳкамлаб, жаҳон музейшунослиги тажрибаларини қўллашга зарур шароитлар, чора-тадбирлар ташкил этилди. Бугунги кунда мамлакатимиз ҳудудидаги турли муассасалар, корхоналар, қурилиш ташкилотлари, қишлоқ, жамоа бошқарув хўжаликлари қошида, шаҳар, туман, вилоят марказларида, халқ таълими тизимида 1200 дан ортиқ музейлар бўлиб, уларнинг энг йириклари пойтахтимизда жойлашган. Шу билан бирга, ўнлаб ёзувчилар, шоирлар, рассомлар, олимлар ва машҳур санъат арбоблари уй музейлари мавжуд.

Бу музейлар халқимизнинг узоқ тарихидан ҳикоя қилувчи, мозийдан садо берувчи маънавият масканлари бўлиб, миллий мафкура ва тафаккурни ривожлантирувчи, ёшларда миллий ғурур ва ифтихорни юксалтиришда улуғ қадамжолар бўлиб қолмоқда.

1998 йил 5 мартда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Музейлар фаолиятини тубдан қўллаб қувватлаш масалалари тўғрисида»ги 98 сонли қарори қабул қилинди. Ушбу қарорда мамлакат музейларини зарур техник воситалар ва замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш ҳамда маблағ билан таъминлаш вазифалари юклатилган. Мавжуд барча ўзбек музейлари фондидаги экспонатларни ягона рўйхатини тузиш, экспонатларни доимий ҳимоя қилиш шароитларини яхшилаш, сақланаётган экспонатларнинг қатъий назоратини таъминлаш, илмий концепциялар ишлаб чиқиш, хорижий мамлакатлардаги музейларда сақланаётган тарихимизга ва маънавий бойлигимизга оид осори-атиқаларни, шунингдек, қадимий қўлёзмаларни рўйхатга олиш, уларни халқимизга таништириш, музейлардаги нодир экспонатларни дунёга олиб чиқиш, жаҳон халқларига таништириш соҳасида тегишли ташкилотлар билан ҳужжатлар ишлаб чиқиш, шартномалар тузиш ишларини олиб бормоқдалар.

1996 йил 1 сентябрда давлатимиз мустақиллигининг 5 йиллик тўйида Тошкентда Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти И.А.Каримов ва Халқаро Олимпиа Қўмитаси раиси Х.А.Самаранч Олимпиа шон-шуҳрат музейининг тантанали равишда очдилар. Музейни очилиш маросимида спортчилар, мураббийлар, Жисмоний тарбия ва спорт давлат қўмитаси, Ўзбекистон Олимпиа қўмитаси, спорт клублари ва жамоалари вакиллари иштирок этишди.

Ўзбекистон Миллий Олимпиа қўмитасининг барпо этилганлиги, мамлакатимизда олимпия ғояларининг тараққий этганлиги, Олимпиа ўйинларининг ўтказилиши ва шу ўйинларда ғолиб совриндор бўлиб чиққан Ўзбекистон спортчиларининг иштирок этаётганлиги ҳақида ҳикоя қилинади. Музейга ташриф буюрганлар XX аср Олимпиа ўйинларининг шонли тарихида ўз номларини қолдирган бир қатор спортчилар билан танишадилар. Г.Шамрай (гимнастика), С.Бабанина, Н.Устинова (сузиш), В.Дуюнова, Л.Павлова (воллебол), Р.Казаков, А.Фадзаев, ака-ука Хадарсевлар (кураш), Р.Рисқиев (бокс), С.Рўзиев (қиличбозлик), Р.Гатаулин (лангарчўп билан сакраш), Л.Ахмедов, А.Хан (чим устида хоккей), Ямбулатов(милтиқдан отиш), Н.Муҳаммадиёров (оғир атлетика), О.Чусовита, Р.Ғалиев (гимнастика), Л.Черязова (фрестайл)лар шулар қаторида ўрин олган.

Экспозицияларда мустақил Ўзбекистон терма жамоасининг 1996 йили Атланта шаҳрида (АҚШ) Олимпиа ўйинларида иштирок этгани тўғрисидаги қизиқарли маълумотлар алоҳида ўрин тутди. Ҳорижий мутахассисларнинг эътироф этишларига кўра мамлакатимизнинг спортчиларининг мусобақаларда биринчи марта иштирок этганликлари муваффақиятли чиққан; А.Багдасаров (дзюдо) кумуш медалига, К.Тўлаганов (Бокс) бронза медалига сазовор бўлишди, О.Чусовитина (гимнастика), Р.Ғалиев (енгил атлетика), Р.Исламов, А.Очилов (кураш) ўз юксак маҳоратларини кўрсатишди.

Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти И.А.Каримовга тақдим этилган Олимпиа олтин нишони ва Осиё Олимпиа Кенгаши нишони музейнинг энг ноёб экспонатларидан ҳисобланади, шунингдек, турли хил бошқа мукофотлар, совринлар, медаллар, фрестайл бўйича жаҳон чэмпиони Л.Черязованинг шахсий спорт жиҳозлари, Халқаро Олимпиа Қўмитаси Президанти Х.А.Самаранчнинг музей очилишида топширган эсдалик совғалари, ранг-баранг нишонлар, айниқса, диққатга сазовордир.

Мустақиллик даврида буюк тарихий сиймоларга аталган музейлар қурилди. Жумладан, 1996 йилнинг 18 октябрь куни мамлакатимиз пойтахти Тошкентда буюк саркарда ва давлат арбоби Амир Темурга атаб Шарқ Миллий меъморчилигининг ноёб ва мўжизавий намунаси сифатида бунёд этилган Темурийлар тарихи давлат музейининг тантанали очилиш маросими бўлиб ўтди.

Умумий майдони 5 минг кв. метрни ташкил этган бу музей 6 ой давомида қурилиб битказилган. Музей қурилишида бутун мамлакат мутахассислари иштирок этган. Тошкентлик қўли гул қурувчилар, чиннисоз ва кулоллар, «Миконд» корхонасининг моҳир хунармандлари, «Уста» бирлашмаси ва бошқа ўнлаб меҳнат жамоалари бу ишга муносиб ҳисса қўшганлар.

Мухтасар қилиб айтганда, аجدодларимиздан мерос қолган ноёб ёдорликларни асраб-авайлаш, асрлар оша бизгача етиб келган асори атиқаларни сақлаш, ҳамда келажак авлодларга бус бутун етказишда маданий муассаса бўлган музейларнинг ўрни ва роли беқиёс.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ахмедов Ж., Ахмедова Р. О деятельности Государственный музей истории Узбекистана // «Актуальные научные исследования в современном мире» Журнал. Выпуск 3(71). Часть 9. Переяслав, 2021. С. 101-104.
2. Альмеев Р.В. Музеи Узбекистана и социально-культурные перспективы их развития. Ташкент, 2007.
3. Бекмуродов М., Рашидова М. Музейшунослик. Тошкент. «Ворис Али», 2006.
4. Курязова Д. Ўзбекистонда музей иши тарихи. -Т.: Санъат, 2010. –Б.72.